

Alıntı/Citation:

Aydın, H., Gün, B. (2024). "Afrika Birliği Örgütü üzerine bir değerlendirme: kuruluşu, işleyişi ve dönüşümü." *Afrika Araştırmaları Dergisi*, (1), 28-47.

AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KURULUŞU, İŞLEYİŞİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Hasan AYDIN* | Begüm GÜN**

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Type: Research Article

Gönderim | Received: 03.11.2024, Kabul | Accepted: 12.12.2024, Yayın | Published: 30.12.2024

Öz | Abstract: Yirminci yüzyılın ikinci yarısı Afrika ülkeleri açısından oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde dekolonizasyon hareketleri sayesinde hızla bağımsızlıklarını ilan eden Afrika ülkeleri, kıtanın tamamının özgürleştirilmesi ve bağımsız olan kıta ülkeleri arasındaki çok boyutlu iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla 1963 yılında Afrika Birliği Örgütü'nü kurdular. Bu makale, kurulduğu tarih itibarıyla kitadaki en geniş kapsamlı entegrasyon girişimi olan Afrika Birliği Örgütü'ne odaklanmaktadır. Makale temel olarak birbiriyle ilişkili üç soruya yanıt aramaktadır: Afrika Birliği Örgütü nasıl bir ortamda kuruldu? Örgütün temel hedefleri, ilkeleri, iş birliği alanları ve organları nelerdi? Nihai olarak, Afrika Birliği Örgütü'nün dönüşümüne yol açan başarıları ve başarısızlıkları hangileriydi? Makalede varılmak istenen nokta, Afrika Birliği Örgütü'nün çeşitli nedenlerle beklentileri tam olarak karşılayamamasına rağmen, vizyonu ve kurumlarıyla kendisinden sonra kurulacak olan Afrika Birliği için kayda değer bir temel teşkil ettiğidir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Afrika Birliği Örgütü, Dekolonizasyon, Afrika Birliği

* Dr., Şanghay (Shanghai) Üniversitesi, Küresel Çalışmalar Bölümü, ORCID: 0000-0002-23511693, Mail: hsn-aydin@hotmail.com

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Programı, ORCID: 0000-0003-4657-6665, Mail: begum.gun95@gmail.com

• Afrika Araştırmaları Dergisi, (1), (2024)

• *Journal of African Researches*, (1), (2024)

• afra.org.tr : info@afra.org.tr : ISSN: xxx-xxx

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

Bu çalışma Creative Alıntı- GayriTicari- Türetilmez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under a Creative Commons Attribution- NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

AN EVALUATION ON ORGANIZATION OF AFRICAN UNITY: ESTABLISHMENT, FUNCTIONING AND TRANSFORMATION

Abstract The second half of the twentieth century is a significant turning point for African countries. During this period, African countries that rapidly declared their independence owing to decolonization movements established the Organization of African Unity in 1963 to liberate the entire continent and develop multidimensional cooperation among independent continental countries. This article focuses on the Organization of African Unity, the most comprehensive integration initiative on the continent at the time of its establishment. The article seeks to answer three interrelated questions: In what environment was the Organization of African Unity established? What were the organization's primary objectives, principles, areas of cooperation, and organs? Finally, what were the successes and failures of the Organization of African Unity that led to its transformation? The article aims to reach the point that although the Organization of African Unity could not fully meet expectations for various reasons, its vision and institutions laid a remarkable basis for the African Union that would be established after it.

Keywords: Africa, Organization of African Unity, Decolonization, African Union

---

Giriş

Bağımsızlık ateşi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir kısmı Batılı güçlerin tahakkümü ve sömürüsü altında yaşayan Afrika ülkelerinin tamamını kaplamıştır. Kuzey Afrika'da 1951 yılında Libya'nın İtalya'dan ayrılmasıyla başlayan süreci 1956 yılında Tunus ve Fas'ın Fransa'dan ayrılmaları izlemiştir. Gana ise 6 Mart 1957'de Büyük Britanya'dan ayrılarak Sahraaltı Afrika'da dekolonizasyon sürecini başarıya ulaştıran ilk ülke olmuştur. Takip eden süreçte Afrika'yı saran dekolonizasyon rüzgârı 1960 yılında 18 kıta ülkesinin bağımsızlığını kazanmasıyla zirveye çıkmış ve bu yıl literatürde "Afrika yılı" olarak anılmaya başlanmıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün (AfBÖ) kurulduğu 25 Mayıs 1963 tarihine gelindiğinde ise bağımsız olan Afrika ülkelerinin sayısının otuzu aştığı görülmüştür. Gelinek noktada, bir yandan bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ülkeleri çeşitli iç ve dış sorunlarla yüzleşirken, diğer yandan ise başta Portekiz Afrika'sında olmak üzere kıtadaki bağımsızlık mücadeleleri olanca hızıyla sürmüştür.

Kurulduğu tarih itibarıyla Afrika'nın tamamını kapsayan en geniş kapsamlı entegrasyon denemesi olan AfBÖ, temelde bağımsızlık sonrası devletler arasında çok

boyutlu iş birliğini artırmak ve kıtanın siyasi birliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu yönüyle AfbÖ, Afrika ülkelerinin egemenlik haklarını koruma, sömürge karşıtı mücadeleleri destekleme ve kıtada barış, istikrar ve güvenliği tesis etme gibi hedefleri doğrultusunda somut adımlar atmıştır. Ancak örgüt, kuruluş sürecinden itibaren çeşitli iç zorluklarla ve üye devletler arasındaki anlaşmazlıklarla karşı karşıya kalmıştır. AfbÖ'nün faaliyet ve krizlere müdahale kapasitesini kısıtlayan bu durum, birçok önemli sorunun çözümünde ve ortaya konulan hedeflere ulaşmakta yetersiz kalmasına neden olmuştur. Örgütün zaman içerisinde iç ve dış dinamiklerin etkisiyle başlangıç hedeflerinin uzağına düşmesi ise etkinliğinin ve işlevselliğinin sorgulanmaya başlanmasına yol açmıştır. Bu nedenle Afrikalı liderler, örgütün karşı karşıya kaldığı zorlukları aşmak amacıyla AfbÖ'yü daha kapsamlı bir yapıya sahip olan ve çağdaş anlamda daha geniş bir hedef yelpazesi içeren Afrika Birliği'ne (Afb) dönüştürmüştür.

Bu makalede AfbÖ'nün kuruluş sürecine, başlıca kurumlarına, başarılarına ve başarısızlıklarına odaklanılacaktır. Makalenin temel amacı, örgütün güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak 1963-2002 yılları arasında Afrika Birliği'nin kuruluşuna giden süreci araştırmaktır. Diğer bir ifadeyle, bu makale Afrikalı liderlerin neden AfbÖ'yü dönüştürme ihtiyacı duydukları sorusuna yanıt aramaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, AfbÖ'nün kuruluş sürecinde Kazablanka Grubu ülkeleri ile Monrovia Grubu ülkeleri arasındaki entegrasyonun nasıl sağlanacağına ilişkin anlaşmazlık ve varılan nihai uzlaşa ele alınacaktır. İkinci olarak, örgütün amaçları, ilkeleri ve başlıca organları dönüşüm ihtiyacını doğuran eksiklikleriyle birlikte değerlendirilecektir. Üçüncü olarak ise, ilk iki bölümde ortaya konulan unsurların ve uluslararası dinamiklerin ışığında AfbÖ'nün kıtadaki entegrasyon arayışına katkıları ve bu yolda yetersiz kaldığı noktalar incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulguların kısa bir analizi yapılacaktır.

1. Entegrasyon Yöntemine Dair Anlaşmazlıklar ve AfbÖ'nün Ortaya Çıkışı

25 Mayıs 1963 tarihi Afrika'daki entegrasyon çabalarının daha sistemli bir hale bürünmesi ve kıta ülkelerinin ırkçılık ve sömürgecilik karşısında topyekûn bir duruş sergilemeleri açısından kayda değer bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bir araya gelen bağımsız durumdaki kıta ülkelerinin devlet başkanları Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu anlaşması olan AfbÖ Şartı'nı imzalamışlardır (OAU Charter, 1963). AfbÖ'nün hayata geçirilme sürecinde Afrika ülkelerinin liderlerinin, kökenleri 20. yüzyılın başlarına kadar uzanan ve Henry Sylvester-Williams, Marcus Aurelius Garvey, W. E. B. Du Bois gibi isimlerin katkılarıyla şekillenen Pan-Afrikacılık düşüncesinden yoğun bir şekilde etkilendikleri görülmektedir (Dalar, 2013, s. 37-45; South African History Online, 2011). Nitekim bu dönemde, bahse konu liderler Afrika'da devam eden ulusal kurtuluş hareketlerinin

desteklenmesi ve bağımsız olan kıta ülkelerinin uluslararası sistemde daha etkili olabilmeleri adına birlikte hareket etmeleri gerektiği görüşünde mutabık kalmışlardır. Seslerinin daha gür çıkabilmesi için Afrika devletlerinin tamamını kapsayan bir birlik kurma noktasında birleşen siyasi liderler, bu birliğin hangi yöntemle tesis edileceği hususunda ise daha başlangıç aşamasında ayrı düşmüşlerdir (Moussa, 2023, s. 102-117).

Kurulacak birliğin nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusundaki ayrışma esas olarak Kazablanka Grubu ile Monrovia Grubu arasındaki yaklaşım farklılıklarından kaynaklanmıştır. Gana'nın Pan-Afrikacı idealler taşıyan kurucu Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah'ın öncülüğünü yaptığı Kazablanka Grubu'nun temeli 3-7 Ocak 1961 tarihleri arasında Fas'ın Kazablanka şehrinde düzenlenen bir konferansta atılmıştır. Konferansa katılan Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır ve Suriye), Fas, Gana, Gine ve Mali temsilcileri hükümetler arası ve siyasi bir oluşum hüviyetindeki Kazablanka Grubu'nu kurmuşlardır (Makinda & Okumu, 2007, s. 21-23). Bu grubun üyeleri, yabancı aktörlerin Afrika üzerindeki hakimiyetine tamamen son vermek ve kıtanın her yönden hızla kalkınmasını sağlamak için ivedi ve doğrudan bir siyasi entegrasyonun gerçekleştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Egemenliğin uluslar üstü bir yapıya devredilmesini öngören bu yaklaşıma göre, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneğinde olduğu gibi federal bir Afrika Birleşik Devletleri'nin kurulması öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, Kazablanka Grubu tarafından maliyenin, ordunun ve dış politikanın ortak olduğu; yasamanın, yürütmenin ve yargının ise ulusların kendi inisiyatifine bırakıldığı bir siyasi entegrasyon modeli önerilmiştir (Muyangwa & Vogt, 2000, s. 4-5; Elias, 1965, s. 243-245; Farmer, 2012, s. 96).

Öte yandan, 8-12 Mayıs 1962 tarihleri arasında Liberya'nın başkenti Monrovia'da gerçekleştirilen bir başka konferans neticesinde ise Monrovia Grubu ortaya çıkmıştır. Bu konferansa Çad, Dahomey (Benin), Etiyopya, Fildişi Sahilleri, Gabon, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Libya, Madagaskar, Moritanya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Senegal, Sierra Leone, Somali, Togo, Tunus ve Yukarı Volta'dan (Burkina Faso) temsilciler katılmıştır (International Organization, 1962, s. 439-440). Monrovia Grubu ülkeleri Kazablanka Grubu'nun hızlı ve doğrudan siyasi entegrasyon modelini reddetmişlerdir. Halihazırda son derece kırılğan bir yapıda olan Afrika ülkelerinin egemenliklerinin daha üst bir otoriteye devri konusuna temkinli yaklaşan bu ülkeler, bunun yerine günümüzdeki Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi siyasi, ekonomik, kültürel, bilimsel ve teknik alanlarda daha esnek bir entegrasyon modelini gündeme getirmişlerdir. Bu doğrultuda, federal bir siyasi oluşumdan ziyade Vestfalya tipi bir ulus-devlet anlayışını benimseyen Monrovia Grubu ülkeleri, ilkesel olarak iç işlerine

karişmama, egemenliğe sayđı, hoşgörü, dayanışma ve iyi komşuluk ilişkileri gibi kavramları ön plana çıkarmışlardır. Bir başka ifadeyle, bu ülkeler Afrika'nın entegrasyonu fikrine destek vermekle beraber bunun aşamalı bir şekilde ve kita içi emperyalizme yol açmadan gerçekleştirilmesi gerektiği kanısında olmuşlardır (Kloman, 1962, s. 391; Harshe, 1998, s. 373-376; Farmer 2012, s. 96-97; Dalar 2013, s. 67-70).

Kita ülkeleri arasındaki söz konusu gruplaşmalara ve bunun sonucunda ortaya konulan farklı entegrasyon vizyonlarına rağmen, Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin girişimleriyle 1963 yılının Mayıs ayının sonunda Afrika'nın tamamına hitap eden bir örgüt kurulması amacıyla geniş katımlılı bir konferans düzenlenmesi fikri kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, bağımsız durumdaki kita ülkelerinin dişişleri bakanları Mayıs ayının başında AfbÖ'nün kurucu anlaşmasının taslağını hazırlamak üzere Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bir araya gelmişlerdir (Padelford, 1964, s. 528-530). Toplantıda Kazablanka Grubu, Monrovia Grubu ve Etiyopya birer kurucu anlaşma taslağı önermişlerdir. Beklendiği üzere, Kazablanka Grubu'nun taslağı hızlı bir siyasi entegrasyonu gündeme getirirken, Monrovia Grubu'nun taslağı çok boyutlu ve aşamalı bir birlik fikrini esas almıştır. Diğer yandan, Etiyopya'nın taslağı ise hem bölgesel örgütlenmelere önem vermiş hem de gevşek bir entegrasyon modeli önermiştir. İlginç bir şekilde, Monrovia Grubu'nun taslağı hiçbir zaman oylamaya sunulmamıştır. Kazablanka Grubu'nun ortak bir maliyeyi, ortak bir orduyu ve ortak bir diş politikayı önceleyen entegrasyon taslağı ise Monrovia Grubu ülkeleri tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Gelinek noktada, kita ülkelerinin dişişleri bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen bu konferans AfbÖ'nün olası kurucu taslağı üzerinde herhangi bir uzlaşmaya varılmadan sona ermiştir (Hassan, 2016, s. 11; Dalar, 2013, s. 70-73).

22-25 Mayıs 1963 tarihlerinde ise bağımsız olan 32 Afrika ülkesinden 30'unun (Fas ve Togo hariç) temsilcileri Addis Ababa Zirve Toplantısı'na katılmışlardır (Bisworo, 2013, s. 106). Zirvenin açılış konuşmasında, Haile Selassie'nin konferansın sonunda bölgesel bir örgüt kurulması için kurucu bir anlaşmanın yapılması çağırısı katılımcılar tarafından olumlu karşılanmıştır (Haile Selassie I, 1963, s. 281-291). Bu doğrultuda, gerçekleştirilen üç günlük çalışmaların neticesinde AfbÖ şartı hazırlanmış ve katılımcıların oylarına sunulmuştur. Monrovia Grubu ülkelerinin sayıca çoğunlukta olmaları ve Etiyopya lideri Selassie'nin Afrika ülkeleri arasındaki görece prestijli konumu neticesinde AfbÖ, Kazablanka Grubu üyelerinin arzu ettiğinin aksine siyasi bir federasyondan ziyade bölgesel bir uluslararası örgüt şeklinde tasarlanmıştır (Padelford, 1964, s. 525-532). Bu kapsamda AfbÖ şartı, Kazablanka ülkeleri de dahil olmak üzere zirveye katılan bütün devlet başkanları tarafından imzalanmıştır. Kazablanka Grubu ülkelerinin örgütün bu yapısını kabul etmelerinde AfbÖ'nün sömürgeciliğin tamamen sona erdirilmesi noktasındaki kararlı tavri ve Afrika'da oluşan birlik rüzgarını kesmeme yönündeki iradeleri hayli etkili olmuştur. şartın imzalandığı

tarihte bağımsız durumda olmayan 20 Afrika ülkesine ise gözlemci statüsü verilmiştir (Dalar, 2013, s. 72-73). Böylece, merkezi Addis Ababa'da olan AfBÖ, şartın yürürlüğe girdiği 13 Eylül 1963 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlamıştır. Zaman içerisinde söz konusu Şart Togo ve Fas da dahil olmak üzere halihazırda bağımsız olan veya bağımsızlığını daha sonra kazanan Afrika ülkelerinin tamamı tarafından imzalanmıştır. Bu kapsamda Güney Afrika Apartheid rejiminin sona erdiği 1994 yılında AfBÖ'ye katılan son kıta ülkesi olurken, Fas ise 1984 yılında örgütün Batı Sahra'yı üyeliğe kabul etmesine bir tepki olarak üyelikten çekilmiş ve otuz yılı aşkın bir sürenin ardından 2017 yılında üyeliğe geri dönmüştür (Hassan, 2016, s. 29-30; Larramendi & Tomé-Alonso, 2017, s. 229).

2. AfBÖ Şartı'na Genel Bir Bakış: İş Birliği Alanları, İlkeler, Amaçlar ve Organlar

Örgütün kurucu anlaşmasında ortaya konulan iş birliği alanları, amaçlar ve temel ilkeler bir bütün olarak düşünüldüğünde, AfBÖ'nün Afrika ülkelerinin yerel, bölgesel ve küresel boyutlardaki endişe ve beklentilerinden beslendiği açık bir şekilde görülebilmektedir. İlk olarak, örgütün başlıca iş birliği alanları "siyasi ve diplomatik iş birliği, ekonomik iş birliği, eğitim ve kültür iş birliği, sağlık, sulama ve beslenme iş birliği, bilimsel ve teknik iş birliği ve savunma ve güvenlik iş birliği" olarak belirlenmiştir (OAU Charter, 1963). Bu kapsamda, bir yandan kıta ülkelerinin bireysel sorunlarının önüne geçilmesi ve daha müreffeh bir Afrika'nın ortaya çıkarılması noktasında birlikte hareket edilmesi hedeflenmiştir. Diğer yandan ise çeşitli alanlardaki eksikliklerin giderilmesi ve ülkeler arası etkileşimin artırılması suretiyle Afrika çapında daha ileri seviyede bir entegrasyon olasılığı için aşamalı ve elverişli bir ortam hazırlanmaya çalışılmıştır. Nitekim özellikle ekonomik, siyasi ve diplomatik alanlardaki iş birliği çabalarını da yalnızca ilgili ülkelerin yerel çıkarlarıyla ya da dayanışma güdüleriyle açıklamaya çalışmak yeterli olmayacaktır. Aksine, belirtilen alanlarda bireysel olarak güçlenmeyi ve kıta olarak entegrasyonu uman Afrika ülkelerinin, bu dönemde AfBÖ aracılığıyla uluslararası sistemdeki etkilerini ve nüfuz alanlarını genişletme arayışında olduklarını iddia etmek de mümkündür.

İkinci olarak, örgütün amaçları AfBÖ Şartı'nda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Afrika devletleri arasında birliği ve dayanışmayı sağlamak; Afrika halklarına daha iyi bir yaşam sağlamak için iş birliği çabalarını koordine etmek ve yoğunlaştırmak; üye devletlerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza etmek; Afrika kıtasındaki her türlü sömürgeciliği ortadan kaldırmak; Birleşmiş Milletler Şartı ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne bağlı olarak uluslararası iş birliğini teşvik etmek." (OAU Charter, 1963).

Bu doğrultuda Afrika ülkeleri, kendi aralarında ileri iş birliği ve entegrasyon çabalarının yanı sıra hem kıta içinden hem de kıta dışından varlıklarını ve hakimiyetlerini sürdürmeye yönelik karşılaşılabilecekleri olası tehditleri topyekûn bir dayanışma yoluyla dengelemeyi arzu etmişlerdir. Dahası, henüz bağımsız olmayan Afrika halklarının özgürlüklerine kavuşturulması ve bağımsız durumdaki kıta ülkeleri üzerindeki dış kaynaklı tesirlerin sona erdirilmesi hedefleri Afrika ülkelerinin tam bağımsızlık yolunda kıta dışı aktörlere verdikleri önemli bir mesaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan AfBÖ, yükselen bir bölgesel organizasyon ve potansiyel bir uluslararası etkisi haiz aktör olarak küresel meselelerde uluslararası toplumla eşgüdüm halinde hareket edebileceğinin de sinyallerini vermiştir (Elias, 1965, s. 246-248; Che-Mponda, 1987, s. 56-58).

Üçüncü olarak ise, AfBÖ Şartı'nda örgüt üyelerinin hangi temel ilkeler çerçevesinde hareket edeceği vurgulanmıştır. Bu ilkeler *“üye devletlerin eşitliği, iç işlerine müdahale etmeme, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı, anlaşmazlıkların barışçıl yolla çözümü, her türlü siyasi suikastın ve yıkıcı faaliyetin kınanması, sömürge yönetimleri altındaki toprakların özgürleştirilmesi idealine bağlılık ve Soğuk Savaş'ın blokları arasında tarafsız kalma”* olarak sıralanmıştır (OAU Charter, 1963). İlk dört ilke göz önünde bulundurulduğunda, birlik üyelerinin Afrika içerisinden yükselebilecek tahakküm girişimlerine karşı önlem almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu dört ilke genel itibarıyla kıta ülkelerinin uluslararası sistemdeki etkilerini arttırabilmek için siyasi bir birliğin çatısı altında hareket etmeleri gerektiğini öngören Kazablanka Grubu ülkelerinden ziyade, egemenliklerinden taviz vermeyen ve çoğunlukla teknik alanlarda iş birliği yapılmasını öneren Monrovia Grubu ülkelerinin beklentilerine hitap etmiştir. Ancak egemenliğe saygı ilkesinin zamanla örgütün etkinliğini, caydırıcılığını ve kriz anlarındaki işlevini sınırlandırdığı görülmektedir. Son iki ilke ise AfBÖ üyelerinin küresel aktörlerle olan ilişkilerine ve uluslararası sistemdeki konumuna ilişkin olarak ortaya konulmuştur. Nitekim, bu ilkelerle AfBÖ ülkelerinin genellikle Batılı aktörlerle ilişkilendirilen geleneksel sömürgeciliğe ve yeni sömürgeciliğe karşı mutlak bir tavır takınmaları ve pratikte uygulanması çoğu zaman mümkün olmasa da Soğuk Savaş'ın yol açtığı ideolojik kutuplaşmalardan uzak durarak uluslararası arenada üçüncü bir yol çizmeleri hedeflenmiştir (Che-Mponda, 1987, s. 57-58; Adebajo, 2010, 265; Dalar, 2013, s. 86-97).

Öte yandan, kurucu anlaşmaya göre AfBÖ'nün dört temel organı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'ydi. Adından da anlaşılacağı gibi üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan bu meclis örgütün yasama organı niteliğinde faaliyet göstermiştir. AfBÖ'nün en yetkili organı olarak tasarlanan bu meclisin Afrika'ya ilişkin ortak meseleleri görüşmesi, örgütün genel politikalarını koordine ederek uyumlu bir hale getirmesi, örgüt içerisindeki bütün organların yapısı, işleyişini ve faaliyetlerini kontrol etmesi ve gerektiğinde özel ihtisas komisyonlarının

oluşturulmasında öncü rol oynaması planlanmıştır (OAU Charter, 1963). Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'nin olağan durumlarda yılda bir kez toplanması öngörülmüş, olağanüstü durumlarda ise bu sayının arttırılmasına imkân tanınmıştır. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi gereği herkesin tek oy hakkına sahip olduğu mecliste, kararlar üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla alınmaktaydı. Bu hususta, uygulamada çoğu zaman başarılı olunamasa da meclis üyeleri herhangi bir konuda karar alırken bütün üyeler arasında fikir birliği olması ilkesini benimsenmiştir. Diğer taraftan, örgütün başkanı da bu meclisin üyeleri tarafından ve üye devletlerin devlet veya hükümet başkanları arasından bir yıllığına seçilmekteydi (OAU Charter, 1963).

AfBÖ Şartı'nda belirlenen örgütün ikinci organı Bakanlar Konseyi'ydı. Bu konsey üye devletlerinin dış işleri bakanlarından veya hükümetleri tarafından uygun görülen diğer ilgili bakanlarından oluşmaktaydı. Olağan durumlarda yılda iki defa toplanan Bakanlar Konseyi, Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'ne karşı sorumluydu. Konsey olağanüstü durumlarda ise herhangi bir üye devletin önerisi ve diğer üyelerin üçte ikisinin bunu onaylaması ile bir araya gelebilmekteydi. Tıpkı mecliste olduğu gibi her devletin bir oy hakkına sahip olduğu Bakanlar Konseyi'nde, meclisten farklı olarak bir konuda karar alabilmek için üye tam sayısının salt çoğunluğuna (%50+1) ihtiyaç duyulmuştur. Bakanlar Konseyi'nin öncelikli görevi meclis toplantılarının hazırlığını yapmak ve bütün Afrika ülkelerini ilgilendirecek şekilde bu toplantıların ana gündem maddelerini belirlemektir. Söz konusu konsey ayrıca meclisin inisiyatifi dahilinde kıta ülkeleri arasındaki iş birliği girişimlerini koordine etmekle de yükümlüydü (OAU Charter, 1963). Konsey'in meclisten büyük oranda bağımsız olarak hareket edebildiği tek faaliyeti ise AfBÖ bütçesinin onaylanması görevi olmuştur (Naldi, 1978, s. 16-18; Dalar, 2013, s.79).

Örgütün üçüncü organı ise merkezi Addis Ababa'da bulunan Genel Sekreterlik'ti. Genel Sekreter ve yardımcıları Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından atanmaktaydı. Dolayısıyla, Genel Sekreterin yalnızca meclise karşı sorumlu olması ve herhangi bir üye devletten ya da örgüt dışı aktörden emir almaması öngörülmüştü. Bu nedenle, AfBÖ Şartı'nda üye devletlerin sekretere karşı saygılı davranmaları ve onu etki altına almaya çalışmamaları gerektiği belirtilmiştir (OAU Charter, 1963). AfBÖ'nün ilk genel sekreteri vekaleten Etiyopyalı Kiffle Wodajo (25 Mayıs 1963-21 Temmuz 1964) olurken, son genel sekreterliğini ise Fildişi Sahili'nden Amara Essy (17 Eylül 2001-9 Temmuz 2002) yapmıştır. En uzun süre genel sekreterlik yapan isim ise Gineli Diallo Telli Boubacar (21 Temmuz 1964-15 Haziran 1972) olmuştur (Polhemus, 1974, s. 291-296; Gassama, 2015, s. 24-26). Siyasi bir makamdan ziyade idari bir pozisyona sahip olması tasarlanan Genel Sekreter'in başlıca görevi AfBÖ Şartı'nda belirtilen hususların

ve meclisin aldığı kararların uygulanıp uygulanmadığını denetlemektir. Ne var ki, meclisin çizdiği sınırlar çerçevesinde hareket eden Genel Sekreter, çoğu zaman bağlayıcı bir yaptırım gücüne sahip olmamıştır. Sekreter ayrıca bütçeyi oluşturmak, örgütün diğer organları ile özel komisyonların toplantı gündemlerini belirlemek ve örgüt bünyesinde çeşitli özel ve yıllık raporlar hazırlamaktan da sorumlu tutulmuştur (Dalar, 2013, s. 80-81; Elias, 1965, s. 260-263, Che-Mponda, 1987, s. 59-60).

AfBÖ'nün dördüncü organı ise Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim Komisyonu'ydü. Komisyonun amacı üye devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların herhangi bir çatışmaya mahal vermeksizin barışçıl yollarla çözülmesiydi (Beverton, 2009; Gür, 2024, s. 55). Diğer bir ifadeyle, Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim Komisyonu'nun örgütün yargı organı hüviyetinde olması tasarlanmıştır. 1964 yılının Temmuz ayında protokolü onaylanan bahse konu komisyon, Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından beş yıllığına atanan 21 üyeden oluşmaktaydı. Ayrıca, bu üyeler arasında bir başkan ve iki başkan yardımcısı seçilmekteydi. Gerekli durumlarda ise meclise üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kararıyla yargı komisyonunu görevden alma hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda hem meclise hem de konseye ihtilaflı meseleleri bu komisyona havale etme yetkisi verilmiştir (International Legal Materials, 1964, s. 69-76). Ancak Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim komisyonu birbiriyle bağlantılı iki nedenden ötürü hiçbir zaman tam anlamıyla faaliyete geçememiştir. İlk olarak, herhangi bir ihtilaflı meselenin bu komisyonda görüşülebilmesi için sorunun taraflarının rızası gerekmektedir. İkinci ve bununla bağlantılı olarak ise üye devletlerin egemenliğine saygı ve iç işlerine karışmama ilkelerinden hareketle olası bir sorun durumunda ne bu komisyonu ne de başka bir organ ihtilaflı meselelerde taraflara herhangi bir dayatmada bulunamamıştır (Dalar, 2013, s. 81).

AfBÖ üyeleri yukarıda belirtilen dört ana organ dışında özel komisyonlar kurma imkanına da sahip olmuştur. Bu komisyonların Hükümet ve Devlet Başkanları Meclisi'nin gerekli gördüğu spesifik alanlarda kurulabilmesi kararlaştırılmıştır. Örneğin AfBÖ Şartı'na göre bu alanlardan bazıları "Ekonomik ve Sosyal Komisyon", "Eğitim, Bilim ve Kültür Komisyonu" ve "Savunma Komisyonu" olarak belirlenmiştir (Legum, 1964, s. 587). İlerleyen süreçte hayata geçirilen bazı komisyonlara ise 1987 yılında faaliyetlerine başlayan Afrika İnsan ve Halkların Komisyonu ve 1993 yılında kurulan Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması örnek olarak gösterilebilmektedir (Welch Jr, 1992, s.43; Sindani, 2022, s. 109). Meclis üyeleri belirtilen alanların dışında ve özellikle siyasi nitelikli komisyonlar kurma fikrinden ise genelde uzak durmuşlardır. Söz konusu komisyonlar genellikle üye ülkelerin ilgili bakanlarından veya devlet başkanları tarafından atanan diğer bakanlardan ve tam yetkili temsilcilerden oluşmuştur. Kurulan komisyonların AfBÖ Şartı'na ve Bakanlar Konseyi'nin onayladığı düzenlemelere göre faaliyet göstermesi planlanmıştır (OAU Charter, 1963). Ancak

diğer organlara benzer şekilde, bu özel komisyonlar da çoğu zaman danışma fonksiyonuna sahip olmaktan öteye geçememişlerdir (Dalar, 2013, s. 82-84).

3. Başarılar ve Başarısızlıklar Arasında Afrika Birliği Örgütü

Dekolonizasyon hareketlerinin ve Soğuk Savaş rekabetinin ivme kazandığı bir ortamda kurulan AfBÖ'nün kayda değer başarıları ve bu örgütü zamanla bir dönüşüm geçirmeye zorlayan başarısızlıkları söz konusudur. Örgütün en önemli başarılarından biri Afrika'nın entegrasyonu fikri yolunda özgün bir kilometre taşı işlevi görmüş olmasıdır. Nitekim AfBÖ'nün kurulduğu esnada kıtada siyasi, ekonomik, dini, kültürel, ideolojik vb. açılardan farklı özelliklere ve liderlere sahip birçok ayrı devlet mevcuttu (Birmingham, 1995, s. 20-22). Bu kapsamda, Araplar ile Siyahiler, Frankofonlar ile Anglofonlar, Amerikan taraftarları ile Sovyet taraftarları, Hristiyanlar ile Müslümanlar, radikaller ile ılımlılar arasında ciddi görüş farklılıkları yaşanmaktaydı. Hatta yalnızca siyahi Afrikalılar dahi birçok farklı etnik, dini ve ideolojik kimliğe bölünmüş durumdaydı. Dahası, Afrika'daki entegrasyon çabalarında nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği hususunda federal bir siyasi oluşum yanlısı Kazablanka Grubu ülkeleri ile gevşek bir bölgesel örgüt taraftarı Monrovia Grubu ülkeleri daha en başından ayrı düşmüşlerdi (Biswano, 2013, s. 107; Dalar, 2013, s. 68-70; Farmer, 2012, s. 96-99). Ne var ki bütün bu farklılıklar, kıta ülkelerinin devlet başkanlarının daha güçlü, istikrarlı, kalkınmış ve müreffeh bir Afrika idealinin etrafında bir araya gelmelerine engel olmamıştır. Böylece, hem bölgesel meselelerde birlikte hareket etmelerine hem de uluslararası platformlarda seslerinin daha gür çıkmasına olanak sağlayacak AfBÖ kurulmuştur.

AfBÖ'nün bir başka önemli başarısı sömürgeciliğin sona erdirilmesi ve ırkçılıkla ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi alanlarında kendini göstermiştir. Bu kapsamda, örgüte üye devletler belirtilen amaçlara ulaşmak için üç temel strateji izlenmiştir. İlk olarak, Afrika ülkeleri her ne kadar farklı ideolojilere ve yönelimlere sahip olsalar da Birleşmiş Milletler başta olmak üzere çeşitli uluslararası platformlarda sömürgecilik karşıtı bir birliktelik ortaya koymuş ve bu konuda farkındalık oluşturmaya çalışmışlardır (Dugard, 1967, s. 157-190). İkinci olarak, kitadaki sömürgelerine bağımsızlık vermeyen Portekiz ve ırkçı beyaz azınlıkçı rejimini sürdüren Güney Afrika hükümetleri AfBÖ üyesi devletler tarafından hem diplomatik ve ekonomik ambargolara maruz bırakılmış hem de uluslararası arenada yalnızlaştırılmaya çalışılmıştır (El-Khawas, 1977, s. 27; Yousuf, 1985, p. 55-67; Mabitsela, 2023, s. 71-87). Afrika devletlerinin hava sahalarını bahsi geçen ülkelere kapatmaları ya da oluşturulan baskı sonucu Güney Afrika'nın Dünya Sağlık Örgütü'nden çıkarılması bu yöndeki örneklerdendir. Son olarak ise, kıtada

devam eden ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin desteklenmesi amacıyla AfBÖ bünyesinde "Afrika Kurtuluş Komitesi (Africa Liberation Committee)" kurulmuştur. Bu komite, bağımsızlığını kazanmak için mücadele eden Afrika ülkelerindeki hareketlere ve özgürlük savaşçılarına maddi, siyasi ve lojistik destek sağlamayı hedeflemiştir (Tarimo & Reuben, 2013, s. 55).

Benzer şekilde AfBÖ, Afrika ülkeleri arasındaki sınır sorunlarının çözülmesine ilişkin olarak da dikkate değer bir irade ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, bir yandan 1964 yılından itibaren sömürge yönetimleri döneminde çizilen ülke sınırları esas kabul edilmiştir (Zoppi, 2013, s. 63-62) Birlik üyesi ülkelerin bu tercihi temel olarak kıtadaki devletler arasında irredantizmi ve yeni sınır çatışmalarını engelleme arzusundan doğmuştur. Bu noktadan hareketle, irredantizmi engellemede birtakım başarılar sağlanmışsa da aynı dine ya da etnik kimliğe mensup toplulukların farklı ülke sınırları içerisinde kalması, kökleri kolonyalizme kadar uzanan birçok sosyal ve siyasi problemi de beraberinde getirmiştir (Gashaw 2017; Ikome, 2012, s. 2). Diğer yandan ise AfBÖ kuruluşunun ardından üye ülkeler arasında patlak veren bazı sınır problemlerini diplomasi yoluyla çözmeye çalışmıştır. Nitekim AfBÖ, çeşitli dönemlerde arabuluculuk mekanizmasını kullanarak Mali-Burkina Faso, Etiyopya-Somali, Kenya-Somali ve Senegal-Gambiya örneklerinde olduğu gibi bazı sınır sorunlarının ya da çatışmaların daha çetrefilli bir hale gelmesinin önüne geçmiştir. Ancak 1963 yılında patlak veren Fas-Cezayir sınır çatışması, Nijerya'da 1968-1970 yılları arasında meydana gelen iç karışıklıklar ve Batı Sahra anlaşmazlığı örneklerinde olduğu gibi, örgütün arabuluculuk noktasında yetersiz kaldığı ve Afrika ülkeleri üzerindeki bağlayıcılığının sorgulandığı durumlarla da karşılaşmıştır (Dursun, 1988; Dalar, 2013, s. 99-100).

AfBÖ'nün bir diğer kayda değer etkisi ise kıta ülkelerinin ekonomik iş birliğini ve entegrasyonunu teşvik etme yönünde gösterdiği çabadır. Bu husustaki en önemli adımlardan biri örgüt üyelerinin 1991 yılında imzaladıkları Abuja Antlaşması ile resmen faaliyete geçen Afrika Ekonomik Topluluğu olmuştur. Afrika Ekonomik Topluluğu'nun başlıca hedefleri kıta çapında serbest ticaretin yaygınlaştırılması, mallar ve hizmetleri için ortak bir pazarın oluşturulması, ekonomik ve parasal entegrasyonun sağlanması ve tarım, sanayi, ulaşım, enerji, turizm gibi çeşitli alanlarda sektörel iş birliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, söz konusu topluluğun hedeflerine ulaşabilmek için oluşturulan "Afrika Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyi", "Afrika Merkez Bankası", "Afrika Ekonomik Topluluğu Komisyonu" ve "Afrika Ekonomik Topluluğu Parlamentosu" gibi organ ve kurumlar tarafından desteklenmesi öngörülmüştür (Organisation of African Unity, 1991). Ancak kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte, Afrika Ekonomik Topluluğu ile ortaya konulan hedeflere ulaşılması siyasi irade ve ekonomik uyum eksikliklerinden dolayı tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Buna rağmen, AfBÖ'nün teşvik ettiği Afrika ülkeleri arasındaki

ekonomik entegrasyona yönelik irade ve girişimler günümüzde de sürdürülmektedir (Okeke & Aniche, 2012, s. 10-11; Hassan, 2016, s. 22-23).

Bütün bu katkılarına rağmen, AfbÖ'nün entegrasyon çabalarını kesintiye uğratan ya da küresel etkisi haiz bir aktör olmasının önüne geçen iç içe geçmiş bazı olumsuz durumlar da mevcuttu. Bunlardan en önemlisi örgüt üyesi ülkeler arasındaki ideolojik bölünmüşlüktü. İlk olarak Kazablanka ülkeleri ile Monrovia ülkeleri arasındaki yönetsel farklılıklarda kendisini gösteren bu bölünmüşlük hali, dekolonizasyon çabalarının başarıya ulaşmasının ardından Soğuk Savaş dinamiklerinin kıtada etkisini arttırmasıyla beraber zirve noktasına çıkmıştır. Zira bu dönemde örgüt üyesi ülkelerden bazıları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) öncülüğünü yaptığı Doğu Bloku'yla yakınlaşırken, bazıları ise ABD'nin liderliğindeki Batı Bloku'yla iyi ilişkiler kurmuştur (Rivkin, 1965, s. 193-200, 240-242). Diğer bir ifadeyle Afrika'da sömürgeciliğin ve ırk ayrımcılığının sona erdirilmesi hususunda tam bir mutabakat sağlayabilen örgüt üyesi ülkeler, ABD-SSCB rekabetinin Afrika'ya yansıdığı durumlarda ise çoğu zaman ayrı düşmüş ve ortak bir irade sergileyememişlerdir. Bu durum ise AfbÖ üyelerinin Soğuk Savaş dinamiklerinin doğrudan etkilediği Kongo Krizi (1960-1965), Ogaden Savaşı (1977-1978) ve Angola İç Savaşı (1975-2002) gibi örneklerde farklı tarafları desteklemelerine yol açmış ve örgütün Afrika'da barışı, istikrarı, güvenliği sağlama iddialarına gölge düşürmüştür (Dalar, 2013, s. 57-62; Galgano, 2019, s. 143-144; Aydın 2022, s. 197-295).

ABD-SSCB rekabetinin örgüt üyesi ülkeler üzerinde bu denli etkili olması yalnızca ideolojik gerekçelerden değil, özde kıta ülkelerinin genelde ise AfbÖ'nün ekonomik yetersizliklerinden de kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş rekabetinin ana aktörlerinin Afrika ülkeleriyle kurdukları ilişkileri birbirini tamamlayan iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Bir taraftan, bu rekabetin küreselleşmesi çerçevesinde Washington ile Moskova hükümetleri kıta ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek Afrika'da ve dünyada kendi nüfuz alanlarını arttırmaya ve aynı zamanda rakibinin etki alanlarını dengelemeye çalışmışlardır. Diğer taraftan ise birçoğunun ülkesi yeni bağımsız olan ve çeşitli sorunlarla boğuşan Afrikalı liderler ABD veya SSCB'nin desteğini alarak karşı karşıya oldukları problemlerinin üstesinden gelmeye çalışmışlardır (Aydın, 2018, s. 2-6). Bu kapsamda düşünüldüğünde, ekonomik ve askerî açıdan zayıf durumdaki birçok kıta ülkesinin yabancı unsurlara bağımlı bir yapıda olmaları, AfbÖ'nün de ekonomik ve siyasi açıdan güçlü bir aktör olmasının önüne geçmiştir. Bir başka ifadeyle, AfbÖ'nün belirtilen alanlarda zayıf kalması kıtanın entegrasyonu noktasında ortaya koyduğu hedeflere ulaşmasını zorlaştırmış ve özellikle sorunlu alanlarda dış aktörlerin Afrika

ölkeleri üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmasını ya da hafifletmesini engellemiştir (South African History Online, 2011).

AfBÖ'nün bölgesel ve küresel çaptaki nüfuzunu arttırmasını engelleyen unsurlardan biri de örgüt üyelerinin iç işlerine karışılmaması yönündeki ilke olmuştur. Aslında bu ilke Afrika Şartı'na ölkelerin egemenliğine hanel getirebilecek kıta içi emperyalizm ve tahakküm girişimlerini önlemek için konulmuştur. Ancak egemenliğe saygı ve dolayısıyla iç işlerine müdahale etmeme unsurunun çok fazla ön plana çıkarılması, zamanla AfBÖ'nün hareket alanını kısıtlamış ve örgütü Afrika'daki sorunların çözölməsi bağlamında etkisizleştirmiştir (Kamal, 1973, s. 46). Nitekim Uganda'da İdi Amin'in gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinin engellenmesinde ya da Ruanda'da yüz gün içerisinde yaklaşık 800.000 insanın soykırıma uğramasının önlenmesinde söz konusu örgüt açık bir şekilde başarısız olmuştur (Beverton, 2009; Kerimova, 2022, s. 48). Benzer şekilde, örgüt Angola'da ya da Nijerya'da patlak veren iç savaşları barışçıl bir zeminde sona erdirmeye noktasında da kayda değer bir başarı sağlayamamıştır. Hatta bu nedenle, AfBÖ zaman içerisinde bir entegrasyon hareketinden ziyade bölgesel bir "diktatörler kulübü" olarak da anılmaya başlanmıştır (Reynolds, 2002). İlginç bir şekilde, örgütün iç işlerine karışmama prensibi Kwame Nkrumah, Joseph Kasavubu, Milton Obote, Haile Selassie örneklerinde olduğu gibi AfBÖ'nün kurucularından olan bazı Afrika liderlerinin iç karışıklıklar ya da dış müdahaleler sonucu devrilmesine de etkili veya somut bir tepki gösterilememesine yol açmıştır (South African History Online, 2011).

Örgütün Afrika'daki sorunlar karşısında çoğu zaman etkisiz kalması iç işlerine karışmama prensibinin yanı sıra yapısı gereği bağlayıcı kararlar alamamasından ve caydırıcı özelliklere sahip olmamasından da kaynaklanmıştır (Bayram, 2021). Bu yönüyle genellikle bir danışma meclisi niteliğinde olan AfBÖ organlarının kıtadaki ölkeleri ilgilendiren kararlarının uygulanabilirliği çoğu zaman üye devletlerin rızasıyla mümkün olmuştur. Örneğin, olası bir yargılama durumunda meselenin taraflarının onayı gerektiğinden ve Afrika ölkelerinin devlet başkanları AfBÖ bünyesinde de olsa üçüncü bir tarafın yargı yetkisine tam anlamıyla güvenmediklerinden Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim Komisyonu pratikte hiçbir zaman faaliyete geçememiştir (Dalar, 2013, s. 81). Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler örneğinin aksine herhangi bir silahlı gücünün bulunmaması, AfBÖ'yü aldığı kararları güç kullanarak uygulama imkanından da mahrum bırakmıştır. Bu kapsamda caydırıcılık özelliğinden yoksun kalan örgüt, kıta ölkelerinde gerçekleşen insan hakları ihlalleri, darbeler, iç savaşlar gibi olumsuz durumları önleyebilme ya da sona erdirebilme kapasitesini de elde edememiştir. Böylece başlangıçta hedeflenenin aksine Afrika ölkeleri dış aktörlerin etkilerine açık bir yapıda kalırken, AfBÖ de pratikte faaliyet gösterebilen bölgesel bir örgütten daha ziyade teorik bir çerçevede varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır (Beverton, 2009).

Sonuç

Takvim yaprakları 2002 yılının Temmuz ayını gösterdiğinde Afrika Birliği (AfB), öncülü olan Afrika Birliği Örgütü'nün (AfBÖ) yerini alacak şekilde resmen faaliyete geçmiştir. Afrikalı liderlerin kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştirerek AfB'yi ortaya çıkarmalarında, yaklaşık 40 yıl süren AfBÖ tecrübesinin başarılı ve başarısız yönlerinin izlerine rastlamak mümkündür. Pan-Afrikacı bir anlayışın ürünü olan AfBÖ'nün kuruluş amacı üye devletler arasında çok boyutlu iş birliğini sağlamak ve kıtada sömürgeciliğin her türlüşünü ortadan kaldırmaktı. Her ne kadar bu örgüt kurulduğu tarih itibarıyla Afrika'daki en geniş kapsamlı entegrasyon denemesi olsa da bunun sıkı bir şekilde mi yoksa gevşek bir anlayışla mı gerçekleştirileceği Kazablanka Grubu ülkeleri ile Monrovia Grubu ülkeleri arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. Entegrasyon konusundaki farklı görüşlere rağmen, 25 Mayıs 1963'te bağımsız durumdaki neredeyse bütün kıta ülkelerinin ortak bir irade göstererek AfBÖ'yü kurmaları ise oldukça önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.

Bu kapsamda, kıtanın entegrasyon idealinin ilk kapsamlı adımı olması; sömürgecilik, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele noktasında kararlı bir tavır ortaya koyması; bazı sınır meselelerinin müzakere yoluyla çözülmesinde öncülük etmesi ve kıta ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesine görece katkı sağlaması AfBÖ'nün başarıları arasında kabul edilmektedir. Örgütün başarısızlığına ilişkin olarak ise organlarının bağlayıcılığının olmaması, egemenlik sorunsalı ve iç işlerine müdahale etmeme ilkesi nedeniyle faaliyet alanının sınırlı kalması, üyelerinin Soğuk Savaş'ın Afrika'ya da getirdiği ideolojik kutuplaşmalardan etkilenmeleri, sınır anlaşmazlıklardan kaynaklı bazı çatışmalara engel olamaması ve ekonomik-siyasi güç açısından beklenen kapasiteye ulaşamaması gibi durumlar ön plana çıkarılmaktadır. Buna karşılık AfBÖ, vizyonu ve kurumlarıyla kendisinden sonra kurulacak olan örgüt için kayda değer bir temel teşkil etmiştir. Geline nokta, sömürgeciliğin sona erdiği ve Soğuk Savaş'ın ortadan kalktığı bir ortamda, beklentilerin uzağında kalan AfBÖ kendisini ve temel hedeflerini AfB adı altında yeniden yapılandırmak durumunda kalmıştır. AfB'nin kıtanın sömürgecilik ve Soğuk Savaş sonrası sorunlarını çözmekte ve ortaya koyduğu hedeflere ulaşmakta ne kadar başarılı ya da başarısız olduğu ise başka bir araştırmanın konusudur.

Extended Summary

The second half of the 20th century, which is considered a significant period for African countries, marked a turning point for the continent. During this time, characterized by the acceleration of decolonization movements, the newly independent African countries established the Organization of African Unity (OAU) in order to foster cooperation among independent African countries and to promote the independence efforts of societies still under colonial rule. This study mainly investigates why there was a need for transformation in the OAU by examining the organization's establishment process, goals, areas of cooperation, and activities. In this context, the expectations, successes, and failures of the organization since its establishment process are discussed.

The nearly 40-year experience of the OAU laid the foundation for the formation of the African Union (AU) on July 9, 2002. The OAU, which aimed to promote cooperation on the continent with a Pan-Africanist idea and to eliminate all forms of colonialism, was the most comprehensive integration attempt in Africa until that time. However, during the establishment process of the OAU, there was a disagreement about whether this integration should be loose or tight. In this regard, while countries of the Monrovia group advocated a loose cooperation model, countries of the Casablanca group suggested rapid political integration. Although this difference led to some discussions among the leaders of African countries, a common ground was found with the efforts of Ethiopia, and the OAU was officially established on 25 May 1963.

The main founding objectives of the OAU can be summarized as promoting unity among African states, safeguarding the sovereignty, independence, and territorial integrity of its member states, ending colonialism and discrimination on the continent, and encouraging cooperation in the international arena. This organization was based on principles of equality among member states, respect for sovereignty and territorial integrity, non-interference in the internal affairs of states, peaceful resolution of disputes, and neutrality in Cold War blocs. However, these principles paved the way for a decline in the organization's functionality and hindered the achievement of its goals. The main success of the OAU can be expressed as its resolute stance in the fight against colonialism, racism, and discrimination. For example, this organization struggled to isolate the apartheid regime in South Africa at the international level. In addition, OAU carried out mediation efforts for the peaceful settlement of some border disputes such as Mali-Burkina Faso, Ethiopia-Somali, and Kenya-Somali. Moreover, the relative development of relations between African countries was also among the fundamental contributions of this organization.

On the other hand, the primary reason behind the organization's failure was its inability to make binding decisions. In particular, its attitude of non-interference in the

internal affairs and sovereignty of member countries restricted the organization's field of action. For example, the OAU remained largely ineffective in preventing issues such as the human rights violations in Uganda during the Idi Amin period and the genocide in Rwanda. Also, although it had the principle of neutrality, the members of this organization were deeply affected by the atmosphere of the Cold War. In other words, many OAU members became a side in the ideological polarization between the US and the USSR and this weakened the sense of unity among African countries. Similarly, its inability to prevent some conflicts among member countries, which broke out due to border disputes, caused the questioning of the organization's function. In addition to all these, the OAU's failure to reach its expected economic and political capacity was one of the main factors that pushed the organization to transform.

Therefore, the OAU's greatest impact on the continent can be described as the ground it prepared for the establishment of the African Union. This organization brought together countries with different ideologies and origins on a common platform and provided a foundation for the African Union with both its vision and institutions. Although the OAU took significant steps in matters such as the integration of Africa, the fight against colonialism, and further cooperation, it had to be transformed due to its weaknesses. At this point, in an environment where colonialism and the Cold War ended, this organization had to restructure itself in order to achieve its expectations and basic objectives. Finally, the OAU was replaced by the African Union, which has more comprehensive goals and institutions, in 2002.

Kaynakça

Adebajo, A. (2010). *The Curse of Berlin: Africa After The Cold War*. London: C. Hurst & Co Publishers

Aydın, H. (2018). *Amerikan Dış Politikasında Afrika*. İstanbul: Alelmas Yayıncılık.

Aydın, H. (2022, Eylül). *Bütüncül Dengeleme Teorisi (Theory Of Omnibalancing) Çerçevesinde Üçüncü Dünya Ülkelerinde İttifak Arayışı: İç Savaş Dönemi Angola Örneği*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Bayram, M. (2021, Aralık). *Bir Kıtasal Bütünleşme İdeali Olarak Afrika Birliği*. Eylül 2024 tarihinde Kriter Dergi: <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/bir-kitasal-butunlesme-ideali-olarak-afrika-birligi> adresinden alındı

Beverton, A. (2009, Mayıs 10). Organization of African Unity (1963-2002). Aralık 23, 2023 tarihinde Blackpast: <https://www.blackpast.org/global-african-history/organization-african-unity-1963-2002/> adresinden alındı

Birmingham, D. (1995). The Decolonization of Africa. Londra: Routledge.

Biswaro, J. M. (2013). The Role of Regional Integration in Conflict Prevention, Management, and Resolution in Africa: The Case of African Union. Brezilya: Alexandre De Gusmão Foundation.

Che-Mponda, A. H. (1987). Charter of the Organization of African Unity and Problems of African Unity. African Study Monographs(7), 53-63.

Dalar, M. (2013). Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diop, M. B. (2021). Afrika Birliği'nin Afrika Kıtasında İşbirliği Ve Bütünleşme Çabalarına Katkısı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dugard, C. (1967). The Organisation of African Unity and Colonialism: an Inquiry into the Plea of Self-Defence as a Justification for the use of Force in the Eradication of Colonialism. International and Comparative Law Quarterly, 16(1), 157-190.

Elias, T. O. (1965). The Charter of the Organization of African Unity. The American Journal of International Law, 59(2), 243-267.

El-Khawas, M. A. (1977). Southern Africa: A Challenge to the OAU. Africa Today, 24(3), 25-41.

Farmer, L. J. (2012). Sovereignty and the African Union. The Journal of Pan African Studies, 4(10).

Gür, E. (2024). Afrika'nın Giydirilmiş Siyasal Kimliğinin Dönüğuümü: Afrika Birliği. Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 49-65.

Galgano, F. (2019). Conflict in the Horn of Africa: The Ogaden War of 1977: Climate Change and the Emergent National Security Landscape. F. Galgano (Dü.) içinde, The Environment-Conflict Nexus: Climate Change and the Emergent National Security Landscape (Advances in Military Geosciences) (s. 139-154). Springer.

Gashaw, T. T. (2017, Kasım 17). Colonial Borders in Africa: Improper Design and its Impact on African Borderland Communities. Ekim 2, 2024 tarihinde Wilson Center: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/colonial-borders-in-africa-improper-design-and-its-impact-on-african-borderland-communities> adresinden alındı

Gassama, M. (2015). From the OAU to the AU : The Odyssey of a Continental Organization /. Paris: L'Harmattan.

Harshe, R. (1998). Reflections on Organisation of African Unity. Economic and Political Weekly, 23(8), 373-376.

Hassan, A. (2016). Afrika Birliği Örgütünün Afrika Kıtasında Barışa Katkısı : Somali Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ikome, F. N. (2012). Africa's International Borders as Potential Sources of Conflict and Future Threats to Peace and Security. Institute for Security Studies(233), 1-16.

International Legal Materials. (1964). Organization of African Unity: Protocol of the Commission of Mediation, Conciliation and Arbitration. 3(6), 1116–1124.

International Organization. (1962). Monrovia Powers. 16(2), 439-443.

Kamal, H. A. (1973). Organization of African Unity. Pakistan Horizon, 26(1), 36-47.

Kerimova, A. (2022). Afrika Birliği'nin Afrika'daki çatışmalara müdahale kapasitesi bağlamında avantajları ve kısıtlılıkları: Komorlar ve Mali örnekleri. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kloman, E. H. (1962). African Unification Movements. International Organization, 16(2), 387-404.

Larramendi, M. H., & Tomé-Alonso, B. (2017). The Return of Morocco to the African Union. Geographical Overview | The Euro-Mediterranean Partnership and Other Actors, 229-232.

Legum, C. (1964). The Specialised Commissions of the Organisation of African Unity. The Journal of Modern African Studies, 2(4), 587-590.

Mabitsela, S. (2023). The Role of OAU on Representation of National Liberation Movements at the UN, 1963-1974. Journal of African Union Studies, 12(1), 71-87.

Makinda, S. M., & Okumu, W. F. (2007). The African Union Challenges of globalization, security, and governance. New York: Routledge.

Moussa, M. H. (2023). Tarihten Öte: Panafrikanizm. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Muyangwa, M., & Vogt, M. A. (2000). An Overview of the Creation of the Organization of African Unity. International Peace Institute.

Naldi, G. (1999). *The Organization of African Unity: An Analysis of Its Role*. Londra: Masell Publishing Limited.

OU Charter. (1963). Aralık 12, 2023 tarihinde African Union: https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf adresinden alındı

Okeke, V. O., & Aniche, E. T. (2012). Economic Regionalism and Dependency in Africa: A Study of African Economic Community (AEC). *Arabian Journal of Business and Management Review (OMAN Chapter)*, 1(11), 5-23.

Organisation of African Unity (OAU). (2011, Nisan 3). Aralık 11, 2023 tarihinde South African History Online: <https://www.sahistory.org.za/article/organisation-african-unity-oau> adresinden alındı

Organisation of African Unity. (1991). Treaty Establishing The African Economic Community. Ekim 1, 2024 tarihinde African Union: https://au.int/sites/default/files/treaties/37636-treaty-0016_-_treaty_establishing_the_african_economic_community_e.pdf adresinden alındı

Padelford, N. J. (1964). The Organization of African Unity. *International Organization*, 18(3), 521-542.

Polhemus, J. H. (1974). The Provisional Secretariat of the OAU, 1963-4. *The Journal of Modern African Studies*, 12(2), 287-295.

Reynolds, P. (2002, Temmuz 8). African Union Replaces Dictators' Club. Aralık 12, 2023 tarihinde BBC News: <https://web.archive.org/web/20120304011606/http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2115736.stm> adresinden alındı

Rivkin, A. (1965). The Organization of African Unity. *Current History*, 48(284), 193-242.

Selassie I, H. (1963). Towards African Unity. *The Journal of Modern African Studies*, 1(3), 281-291.

Sindani, M. S. (2022). Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Yaklaşımı: Teorik Bakıştan Gerçekliğe Doğru Bir İnceleme. *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 109-127.

Tarimo, E. C., & Reuben, N. Z. (2013). The Role of the OAU Liberation Committee in the South African Liberation Struggle. *The Road to Democracy in South Africa, African Solidarity (Cilt 5)*. içinde SADET.

Welch Jr., C. E. (1992). The African Commission on Human and Peoples' Rights: A Five-Year Report and Assessment. *Human Rights Quarterly*(14), 43-61.

Yousuf, Hilmi S. (1985). The OAU and The African Liberation Movement. Pakistan Horizon, 38(4), 55-67.

Zoppi, M. (2013). The OAU and the Question of Borders. Journal of African Union Studies, 2(1_2), 43-62.